

МАЪНАВИЙ ФАЗИЛАТЛАР – инсоннинг маънавий қиёфаси, ижтимоий ҳаёт, онг ва муносабатлар билан боғлиқ бўлган, жамият тараққиёти ва турмуши таъсирида шаклланган маънавий хус-ят ва хислатларининг умуминсоний ҳамда миллий феъл-атвор кўринишларини ифодаловчи т. Шахснинг М.ф.и унинг имон-этиқоди асосида ҳалол-поклик, меҳр-шафқат, адолат ва ҳақиқатгўйлик, ватанпарварлик, катталарга ҳурмат ва кичикларга иззатда бўлиш, камтарлик ва ш. к.да намоён бўлади. Шу маънода, М.ф. эркак ва аёл, ота-она ва фарзандларга мос ўзига хослик жиҳатларига ёки касбий хус-ятларга эга бўлиши ҳам мумкин. Шарқ халқларида М.ф.ни тарбиялашнинг муҳим мезони “Ўзингга нима тиласанг, ўзгаларга шуни тилагин” деган ҳикматда мужассамлашган. Улуғ аждодларимиз Имом Бухорий ва Имом Термизий ҳикматларида юксак М.ф. тавсифлаб берилган. Абу Наср Форобий жамият ҳаётида раҳбарларнинг энг муҳим ўн икки М.ф.и, аҳолининг ҳар бир табақасига хос М.ф.ни таҳлил этилган этган бўлса, Юсуф Хос Ҳожиб ва Маҳмуд Қошғарий фуқаронинг одобини, Кайковус эса фарзандларда М.ф.ни шакллантириш йўллари батафсил баён этган. Муқаддас китобларимизда ҳам М.ф.нинг комил инсонни вояга етказиш ҳамда уларнинг жамият тараққиётида тутган ўрни таъкидланади. Маънавий қадриятлар ижтимоий -тарихий, мад-й тараққиёт натижасида шаклланади, такомиллашиб бойиб боради. Шу тариқа миллий мад-т ривожланади. Бу жараёнда маъ-ят аҳли: алломалар, адиб ва зиёлиларнинг миллий онг, миллий рух, миллий ўзига хосликни таъминлаш ва ривожлантиришда тутган ўрни бекиёсдир. Улуғ аждодларимиз Имом Бухорий, Ат-Термизий, Гиждувоний, Нақшбанд, Муҳаммад Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий каби зотларнинг бизга қолдирган бебаҳо маън-й-маър-й, илмий мероси нафақат халқимиз, балки жаҳон мад-ти хазинасидан муносиб ўрин олиб, инсониятни эзгулик сари етаклаб, ҳар томонлама баркамол инсонларни тарбиялаб вояга етказишга хизмат қилиб келмоқда. Бинобарин, юксак М.ф.ни ўзида мужассамлаштирган бу улуғ зотларнинг ўзи ҳам биз учун абадул-абад маънавий етуклик тимсоли бўлиб қолади. Юртбошимиз таъкидлаганидек, **“Биз бу бебаҳо меросдан халқимизни, айниқса, ёшларимизни қанчалик кўп баҳраманд этсак, миллий маънавиятимизни юксалтиришда, жамиятимизда эзгу инсоний фазилатларни камол топтиришда шунчалик қудратли маърифий қуролга эга бўламиз”**. (Юксак маънавият – енгилмас куч, 48-бет) Халқимиз маънавий тараққиёти жараёнида шаклланиб, сайқал топиб келаётган шарм-ҳаё, ор-номус, андиша, виждон, инсоф каби хислатлар М.ф.нинг энг ноёб кўринишлари сирасига киради. Мас., шарм – бу ножўя хатти-ҳаракатлардан ўзини тия олиш, уялиш ҳиссидир. Жамиятда қабул қилинган маънавий мезонларга мос бўлмаган қилмиши учун ўзидан уялган одам ўзгаларга ҳам ана шундай ножўя хатти-ҳаракатни раво кўрмайди. Ўзида ҳаё туйғуси бўлмаган одам ўзгалардан ҳаёли бўлишни талаб қила олмайди. М.ф. т.лар доирасида ор-номус ҳам муҳим ўрин тутди.. Ор-номус бу ўзига номуносиб ёки эп кўрилмаган ишдан, нарсадан хижолат тортиш, уялиш, номус қилиш туйғусидир. Орият бу – ор-номус т.лардан

ташқари иззат-нафс, кадр-қиммат туйғуларини ҳам ифодалайди. Чунки, ориятли одам ўзи, оиласи, маҳалласи ҳамда Ватанининг манфаатлари ва кадр-қимматини юксак тутди. Номус эса иффат, бокиралик маъноларини мужассам этган ҳолда инсоннинг жамиятда ўз мавқеини сақлаши, кўпчилик манфаатларини ҳурмат қилиш ва ардоқлаш, ноўрин хатти-ҳаракатлардан хижолат тортиш туйғуларини, оила, жамоа ва аجدодлар шаънига доғ туширмаслик маъноларини ҳам англатади. Андиша ҳам М.ф.дан бири сифатида ижтимоий ҳаётда муҳим ўрин эгаллаб, ўзбек миллати вакилларига хос хус-ят сифатида оқибатни ўйлаб иш тутиш, мулоҳаза юритиш ҳиссидир. Андишали киши фаросат билан иш тутиб, М.ф. соҳиби эканини намоён этади. М.ф.дан яна бири - виждон кишининг кундалик фаолияти, қилмиши, феъл-атворида мужассамлашган оила, маҳалла, жамоа, жамият, миллат ва Ватан олдида маънавий масъулиятни ҳис этиш туйғусидир. Инсоф эса адолат ва виждон амри билан фаолият юритиш туйғуси бўлиб, ўзаро муносабатларда ҳалоллик, тўғрилиқ, тенглик, софдиллик ва тўғрисиўзликни ифода этади. Инсоф категорияси Шарқ фал.сида инсоннинг жамиятнинг маън-й-ахлоқий меъёрлари н.назаридан ўз хулқ-одобини назорат қилиши ва уни баҳолай олиши сифатида талқин қилинади. Шу билан биргаликда инсоф виждонли кишининг ёки маълум жамоанинг жамиятга ёки бошқа шахсларга нисбатан ўз хулқ-атвори учун маънавий жавобгарлигини ҳам англатади. М.ф. инсоннинг шахс сифатидаги фаолиятида ҳам, унинг Ватан ва халқ олдидаги масъулиятини ҳис этишида ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб, жамият маънавий тараққиётининг ўзига хос мезони сифатида хизмат қилади.